

OSMANLI DEVLETİ'NDE FARŞÇA SÜRELİ YAYINLAR (1832-1923)

M. Bülent VARLIK*

Kebikçe'nin 16. sayısında yayınlanan, Anja Pistor-Hatam; "Osmanlı Devleti'nde Farsça Süreli Yayınlar (1876-1910)", (çev: Nuran Tezcan), ss: 71-75 künyeli makalede Osmanlı Devleti'nde yayınlanan ilk Farsça süreli yayınlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu makale, Osmanlı Devleti'nde yayınlanan Farsça süreli yayınlar ile ilgili olarak yayınlanan ilk bilimsel çalışma niteliğini taşımaktadır. Makalede, İstanbul'da yayınlanan *Ahter* ile Kahire'de yayınlanan *Hikmet*, *Süreyya* ve *Parvareş* adlı süreli yayınlar hakkında oldukça geniş bilgiler verilmiştir. Kısa bir süre önce yayınlanan Han Melik Sasanî; *Payitahtın Son Yıllarında Bir Sefir*, (çev: Hakkı Uygur), Klasik yay., İstanbul-2006, ss: 155-161'de de İstanbul'da yayınlanan bazı Farsça süreli yayınlar hakkında kapsamlı bilgiler bulunmaktadır.

Biz de bu kısa çalışmada küçük bir "zeyl" ile Osmanlı sınırları içinde 1832-1923 yılları arasında yayınlanan Farsça süreli yayınların bir listesini vermek istiyoruz. Listede 22 süreli yayının künyesi yer almaktadır. Ancak, Osmanlı ve İran arşivlerinde yapılacak araştırmalar ile bu sayının bir miktar daha artması mümkün görülmektedir.

* İktisatçı, mbvarlik@gmail.com

Tamamıyla ikincil kaynaklara dayalı olan bibliyografyanın hazırlanmasında kullanılan kaynaklar aşağıda gösterilmiştir:

Ank

Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı yay., Ankara-1987.

İst

İstanbul Üniversiteleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu 1828-1928, (yay. haz.: Hasan Duman), IRCICA yay., İstanbul-1986.

HD

Hasan Duman; *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı yay., Ankara-2000.

SÖ

Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu/Kitap Adı-Yazar Adı-Konu-Süreli Yayınlar-Haritalar ve Atlaslar, c: VI, Atatürk Üniv. Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı yay., Erzurum-1989.

Htu

Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu/Süreli Yayınlar, (haz: S. Öztürk-H. Hacısmaioğlu-M. Hızarcı), İstanbul Büyükşehir Belediyesi yay., İstanbul-2006.

Katalog kısaltmalarının yanında yer alan rakamlar süreli yayınların kataloglardaki sıra numarasına/katalog numarasına atıfta bulunmaktadır. Süreli yayınların künyeleri, farklı kaynaklardaki bilgilerin birleştirilmesi ile sağlanmıştır. Açıklayıcı olarak kullanılan diğer bilgiler de dipnotlarında ya da [] içinde belirtilmiştir.

01. *Takvim-i Vekayi*; 1832.

[Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan *Takvim-i Vekayi*'nin Farsça nüshalarının yayımlandığı yolunda kuvvetli emareler mevcut olmakla birlikte bu güne kadar hiçbir nüshası görülememiştir]¹.

¹ Konu ile ilgili olarak bkz: Selim Nüzhet Gerçek; *Türk Gazeteciliği (1831-1931)*, Devlet Matbaası, İstanbul-1931, ss: 31-35, Orhan Koloğlu; *Takvimi Vekayi/Türk Basımında 150 Yıl (1831-1981)*, Çağdaş Gazeteciler Derneği yay., Ankara-[1981], ss: 37-38 ve Nesimi Yazıcı; *Takvim-i Vekayi (Belgeler)*, Gazi Üniv./Basın-Yayın Yüksek Okulu yay., Ankara-1983, s: 63.

02. *Türkistan*; Gazete-i Osmani ez cemiyet-i havadis ve maarif, sahib-i imtiyaz: Abdülcabbar, İstanbul, Farsça, 1865.

[htu-2230]

03. *Ahter-L'Akhter*; der in-ruznâme ez her gûne vekayi' ve ahbâr ve siyasiyyat ve politik ve ilim ve edeb ve diğ̃er menâfi-i' umumi-i sahnı gûfte misved, Sahib-i imtiyaz: Tahir, İstanbul, haftada iki günlük/ günlük/haftalık, 1876-1892².

[Ank-31, İst-22, HD-34, htu-0358].

04. *Ahbar-i Dâri'l Hilâfe*; umûr-ı siyasiyye ve havadis-i dahiliyye ve hariciyye ve ez edebiyât ve mânendân bahs bâhed şod. Hacı İzzet Efendi Matbaası, İstanbul, haftalık, 1876-1877.

[HD-29]

05. *Semerâtü'l-fünûn*; inne hazihî's-sahifetü lil havadis-i siyasiyyeti ve'l-mahalliyyeti ve'l-fünun, [çıkaran]; Abdülkadir Kabani, Beyrut, haftalık, 1887-1908.

[İst-1363, HD-1879, htu-557. Gazete; Arapça, Farsça ve Hindçe olarak yayınlanmıştır]

06. *Mecmua-i Nevresidegân*; rufeka-i selase-i tahririye: H. Tayfur/A. Asaf/A. Vasıf, Mekteb-i Sanayi'i Şâhane Matbaası, İstanbul, süresi belirsiz, 1882.

[HD-1302, htu-391]

07. *Al-Menar*; Ceride-i edebiyeye-i üsbuiyye, müdür: Selim Hori, Matbaat'ı-Külliyeye, İskenderiye, günlük, 1888.

[HD-1349]

08. *Hikmet*; [yayımlayan]; Mirza Muhammet Mehdi Han Tebrizi Zaim ed-Devle, Kahire, haftalık/10 günlük/günlük, 1892-1910³.

09. [Musavver] *Malûmat-Journal Politique Quotidien Illuster "Ma'lumât"*; hilâfet-i muazzama-i İslâmiyye ve devlet-i âliyye-i Osmâniyyenin menâfi-i celilesine ve maarif ve sanayi-i nefisesinin teammüm ve terâkkisine hizmet eder hergün vakt-i zuhrda neşrolunur ceride-i musavver-i Osmaniyyedir. Sahib-i imtiyaz, müdür ve muharriri: Mehmet Tahir, Şirket-i Mürettebiye Matbaası/Tahir Bey Matbaası/Artin Asaduryan Matbaası/Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, günlük/haftalık, 1895-1896.

² Anja Pistor-Hatam; *agm.*, ss: 71-72. Ayrıca bkz: Han Melik Sasani; *age.*, ss: 155-157.

³ Anja Pistor-Hatam; *agm.*, ss: 72-73.

[Ank-1144, İst-889, HD-1250, htu-13. Gazetenin bazı kısımları Farsça/Arapça olarak yayınlanmıştır]

10. *Süreyya*; [yayınlayan]: Mirza Ali Muhammed Han Kâşâni, Kahire, haftalık, 1898-1903⁴.

11. *Parvareş*; Kahire, haftalık, 1900-1901⁵.

12. [*Rûznâme-i*] *Şems*; der in cerîde her kısım makalât-ı tarihî ve siyasî ve ilmî ve edebî derc ve ez menafi-i devlet-i ve memleket-i bahs. Sahib-i imtiyaz ve müdir-i mes'ul: Seyyid Hasan Tebrizi, İtidal Matbaası/Hilal Matbaası, İstanbul, haftalık, 1908-1909⁶.

[Ank-1818, İst-1319, HD-1804, 2012]

13. *Ed-destur*; ceridetün yevmiyyetun siyasiyün ilmiyye v'el edebiyye tasduru bi'l-lugati'l Arabiyyeti ve'l Franseviyye, [Çıkaran: İttihad ve Terakki Cemiyeti], sahib-i imtiyaz: Ahmet Paşa al-Zahir, reis-i tahririye: Mahmut Zeki Bey, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, günlük, Arapça/Farsça/Urduca, 1909.

[İst-313, HD-434, htu-577]

14. *Şeyda*; meslekeş beyan-ı hakikatest, sahib-i imtiyaz: Hasan Caferzade, müdür; Mehmet Ziyaüddin, müdür-i idare: M. İsmailzade, İstanbul, Farsça-Türkçe, 15 günlük, 1913.

[HD-2019, SÖ-1080/1]

15. *Cihan-ı İslâm*; Perşembe günleri neşrolunur, menafi-i İslamiyyeye hâdim siyasi, edebi, içtimai Hilafet-i kübraya, ittihad-ı İslama, tearûf-i umumiyeye hâdim ceridedir. [Yayımlayan]: Cemiyet-i Hayriyye-i İslâmiyye, sahib-i imtiyaz: Hindli Ebu Said el-Arabî, müdür-i mes'ul: Yusuf Şetuvan, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 10 günlük/15 günlük, 1914-1917.

[Ank-302, HD-327, SÖ-176. Arapça, Farsça, Türkçe ve Urduca olarak yayınlanmıştır]

16. *Haver-Khaver*; der in ceride her kısım-ı makalat-ı tarihî, siyasî, ilmî, edebî derc ve ez menafi-i düvel ve milel-i İslami bahs mişved ve külliye-i makalat alemü'l-menfaa, Sahib-i imtiyaz: Seyyid Hasan Şemsi, sermuharriri ve müdir-i umur: S. M. Tevfik, Matbaa-i Şems, İstanbul, haftalık, 1914-1917.

[Ank-723, İst-563, HD-785, SÖ-421, htu-553]

⁴ Anja Pistor-Hatam; *agm.*, s: 73.

⁵ Anja Pistor-Hatam; *agm.*, s: 73.

⁶ Han Melik Sasanî; *age.*, ss: 157-159.

17. *Uhuvvet*; dinî, ta'limî, içtimaî ve siyasî risâle. Sahib-i imtiyaz ve müdir'i mes'ul: Mevlevî Mehmet Abdülcebbar Hayri, Matbaa-i Şems, İstanbul, haftalık, Farsça/Türkçe, 1916-1917.

[İst-1655, HD-2302]

18. *Hakka Doğru*; Müstakil-ül efkâr gazete. Türkçe, Arapça, Farîsice lisaneleriyle intişar eder ilmî, siyasî bir gazetedir. Sahib-i imtiyaz: Mehmet Reşidüsaffar, müdir-i mes'ul: Mehmet Kamil, Sersem Matbaası, Musul, süresi belirsiz, 1917.

[Ank-687, İst-530, HD-743, htu-762]

19. *Uhuvvet-i Biraderhed/Brotherhood*; editör: Mevlevî Mehmet Abdülcebbar Hayri, Mevlevi Abdülsettar Hayri, İstanbul, aylık, Farsça/İngilizce, 1918.

[htu-2115]

20. *Pars-La Revue litteraire Persane*; Mecelle est edebi, mahî dûbar mün-teşir mişûd, sahib-i imtiyaz ve müdür: Lahuti, sermuharriri: Ali Nevruz, İstanbul, haftalık/10 günlük, Farsça/Fransızca, 1921⁷.

[Ank-1534, HD-1688, SÖ-911/1, htu-328]

Yayın yeri belirlenemeyen;

21. *Ayîne-İrfan mecmuası*; tarihî, ilmî, edebî, içtimaî, ahlakî, terbiyevi, Matbaa-i Şirket'i Refik, [1901].

[HD-164, SÖ-89]

22. *Azâdî*; in ruznâme müdafaa-i meşrutiyet ve politika ve hukuk-u memleket ve naşir-i efkâr Azâdî Talebân-ı İranest. [çıkaran]: Azâdî Talebân-ı İranest, sahib-i idare: Hasan Nâci Kasımcâde, Matbaa-i Edeb, 1909.

[HD-174]

künyeli süreli yayınlar da muhtemelen Osmanlı Devleti'nde yayınlanan Farsça süreli yayınlar arasında yer alabilir. Ancak, şimdilik bu konuda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

⁷ Han Melik Sasani; *age.*, ss: 159-160.

Özet: Osmanlı Devleti'ndeki ilk Farsça süreli yayın *Takvim-i Vekayî'nin* Farsça versiyonudur. Daha sonraki yıllarda ve özellikle 1908 sonrasında Farsça süreli yayınlar artmış ve çeşitlenmiştir. Bu çalışmada 1832-1923 yılları arasında Osmanlı sınırları dahilinde basılan Farsça süreli yayınların bir bibliyografyası oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı basını, Farsça süreli yayınlar.

Persian Periodicals in the Ottoman Empire (1832-1923)

Abstract: The first Persian periodical in the Ottoman Empire is the Persian version of *Takvim-i Vekayî*. During the rest of the 19th century and after 1908 in particular, several more Persian periodicals of different kinds were published in the Empire. This study offers a bibliography of the Persian periodicals published within the Ottoman borders during the period of 1832-1923.

Keywords: Ottoman press, Persian periodicals, Ottoman Empire.